БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1968 ч. сентябрь 12 | ЧЕТВЕРГ | № 215 (7058) | Өртээ 2 көп.

О. Черник чаныпкан

Сентябрь 10-да Чехословак Социалистиг Республиканың чазааның Даргазы Олдржих Черник төрээн чуртунче чаныпкан.

Ийи аксы-дүнма чурттарның күрүне туктары-биле шимээн Внуково аэродромга ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы К. Т. Мазуров болгаш албанның өскедаа кижилери О. Черникти үдээн.

О. Черник-биле кады ону үдеп чоруур кижилер төрээн чуртунче чорупкан.

(СЭТА).

ДЫҢНАДЫГ

Сентябрь 10-да Москвага ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин биле Чехословак Социалистиг Республиканың чазааның Даргазы О. Черниктиң аразынга чугаалажыышкынналр болган.

Чугаалажыышкынналрга совет талаадан ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, ССРЭ-ниң Күрпланының даргазы Н. К. Байбаков, ССРЭ-ниң даштыкы хереглер министри А. А. Громыко, Даштыкы садыг министриниң бирги оралакчызы М. Р. Кузьмин база киришкен.

Чехословак таладан ЧССР-ниң чазааның даргазының оралакчызы Ф. Гамоуз, ЧССР-ниң даштыкы садыг министри В. Валеш, ЧССР-ниң Москвада элчини В. Коуцкий чугаалажыышкыннарга киришкен.

Ийи күрүнеиниң кайызынга-даа экономика талазы-биле сонуургандыр, элээн хөй чугула айтырыгларны ук чугаалажыышкынналрга көрген. Ылаңгыя Совет Эвилелинден Чехословак Социалистиг Республикага нефть, газ, демир рудазы (окаатыштар) болгаш өске-даа бараанналр бээр дугайында база Чехословакиядан Совет Эвилелинге газ дамчыдар шугумнарга ажыглаар кап хоолайлар, улуг шыдалдыг чүүн машинналары, дериглер, трикотаж, идии, өске-даа бараанналр бээр дугайында айтырыгларны чугаалашкан.

Чугаалажыышкынналрның түңнелинде ССРЭ-ден Чехословакияга элээн хөй чылдар дургузунда бөйдүс газын бээр дугайында база Совет Эвилелиниң девискээринге газ дамчыдар шугуи тударынга кады ажылдажылга дугайында ССРЭ-ниң чазаа биле ЧССР-ниң чазааның аразында дугуржулгага ат салдынган. Экономиканың оон өске айтырыгларының талазы-биле дугуржулганы чогуур протокол ёзугаар чарган.

ЧКП ТК-ниң Президиумунуң кежигүнү, ЧССР-ниң чазааның Даргазы О. Черник-биле болгаш ЧССР-ниң чазааның Даргазының оралакчызы Ф. Гамоуз-биле ол-ла хүн СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинниң, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйның ужуражыышкыны болган.

Москвага 1968 чылдың август 23-26-да болган совет-чехословак чугаалажыышкынналрны хөгжүдериниң политиктиг айтырыгларының талазы-биле саналдарны ол ужуражыышкынының үезинде калбаа-биле салушкан.

Москвага болган ук чугаалажыышкынналрга чедип алдынган дугуржулганы ёзугаар алыр практиктиг базымнарны амыдыралга чайгылыш чөп боттандырары амгы байдалда кол сорулга болуур деп, ийи тала бызыг бүзүреллиниң илергейлээн.

Ийи чурттуң улустарының эрге-ажыктарынга, социалистиг дем иттыштырылгазын улам быжыглаарының, Варшава Керээзиниң чогумчалының бедидериниң эрге-ажыктарынга дүүштүр социалистиг эп-сетил каттыштырылгазынга, хүндүлежиринге, дең эргеге үндезилеттингеш, эң калбак кады ажылдажылга ыылырынга Совет Эвилели биле Чехословакияның белени база катап бадытказтынган.

Совет-чехослован чугаалажыышкынналр болгаш ужуражыышкын найыралчы, эш-хүүзүнда байдалга эрткен.

САННАР-БИЛЕ

ДҮЖҮТ АЖААП АЛЫЫШКЫНЫ

(Сентябрь 9-ка чедир, хуу-биле)

РАЙОННАР	
Бай-Тайга	47,0
Каа-Хем	29,3
Таңды	22,4
Улуг-Хем	21,1
Барыын-Хемчик	19,5
Бии-Хем	16,0
Кызыл хоорсовет	10,0
Чөөн-Хемчик	17,3
Республика	14,9
Дуржулга станциязы	21,3
Эрткен чылдың ол үезинде	30,0

АҢГЫС АҢДАРЫЛГАЗЫ

(Сентябрь 9-ка чедир, хуу-биле)

РАЙОННАР	
Бай-Тайга	22,4
Таңды	22,3
Каа-Хем	20,8
Улуг-Хем	16,7
Кызыл хоорсовет	16,0
Бии-Хем	6,1
Барыын-Хемчик	1,2
Республика	15,3
Дуржулга станциязы	2,0
Эрткен чылдың ол үезинде	10,1

Аңгыс аңдарылгазының планын «Элегес» совхоз 47,7, «Совет Тыва» 42,9 хуу чедирип, республиканың өске ажылагыйларын дыка мурнап, бо ажылды шалыпкын чоруда бергеннер. Эки агротехниктиг хуусаалларда чоруткан күзүн аңдарган чер келир чылдың дүжүдүнге идегелдиг магадылал деп чүвени билиры чугула. Өвүр, Чөөн-Хемчик, Тожу, Тес-Хем, Эрзин районнар бо үеге чедир чаңгыс-даа га черни аңдарбаан.

Чаа дүжүттүң тараазындан шөлдер хосталыры билек, бо ажылды шалыпкын темп-биле эгелээри чугула.

ЧЫЛ ПЛАНЫ КҮҮСЕТТИНЕР!

Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болур оюн төлептиг үткүүр дээш бүгү совет улустуң калбартканы социалистиг чарышка бирги черни эзлээш, партияның Чөөн-Хемчик райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган. Ол артель чылда четчир мал чемин августа 31-де-ле күүседип алгаш, бо хүннерде пландан ажыр сиген белеткелин тараа ажаап алышкыны-биле чергелештир чорутпушаан турар.

Мал чеминиң белеткелинге комсомолчулар болгаш аныяктар идепкейлиг киришкен. Коммунист Кошкар-оолдуң удуртканы аныяктар бригадазы 200 тонна сиген белеткээрин 208 тонна кылдыр күүседкен.

ЧАРЫШТЫҢ МУРНАКЧЫЗЫ

Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» көдээ ажыл-агый артелиниң сигенчилери районда ажыл-агыйлар аразында социалистиг чарышка бирги черни эзлээш, партияның Чөөн-Хемчик райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган. Ол артель чылда четчир мал чемин августа 31-де-ле күүседип алгаш, бо хүннерде пландан ажыр сиген белеткелин тараа ажаап алышкыны-биле чергелештир чорутпушаан турар.

Мал чеминиң белеткелинге комсомолчулар болгаш аныяктар идепкейлиг киришкен. Коммунист Кошкар-оолдуң удуртканы аныяктар бригадазы 200 тонна сиген белеткээрин 208 тонна кылдыр күүседкен.

ЧУРТТУҢ ХОВУЛАРЫНДА

★ **КАЗАНЬ.** Бо чылын Татарияның колхоз, совхозтарының ховуларынга остүрген дүжүт чаагай. Ажыл-агыйларның хөй кезинниң бир гектардан-на бастырып ап турар тараа культураларының дүжүдү 18 центнер. «Россия» колхоз «Мироновская-808» кызыл-тас сортунуң тулган чаагай дүжүдүн өстүрген. 25 гектарның бирээзинден-не 69,8 центнер тараа алдынган.

★ **АЛМА-АТА.** Казахстанның ажыл-агыйлары үрезин кылдыр баштайгы бир миллион тонна кызыл-тас, арбай болгаш өске-даа культураларны савалап алган. Областың мурнуу болгаш мурнуу-чөөн районнары ол чугула ажылды колдуунда доозупкан.

★ **СМОЛЕНСК.** Картофель ховуларынче комбайнар үнүпкеп. Ол ховуларның хемчээ 80 муң ажыр гектар.

Смоленск районнуң ажыл-агыйларының хөй кезинниң картофель дүжүдү эрткен чылдаазындан чаагай.

ЧАА ДҮЖҮТТҮ ТӨРЭЭН ЧУРТКА

КЫЗЫЛ ХООРАЙ

✦ **КЫЗЫЛ** хоорайның бир дугаар автобудүрүлгези Каа-Хем районнуң колхоз, совхозтарының тараа, силос ажаап алышкынынга дузалажып турар. Ында ажылдап турар чолаачыларның социалистиг чарыжының түңнелин үндүрген.

Августуң сөөлгү беш хонуунда ук автобудүрүлгениң чолаачылары 10617 тонна тарааны болгаш кукурузаның погаан массазын сөөртпкен.

Бо талазы-биле чарышка Ленин аттыг колхозта ажылдап турар эш Бурлыхиниин бригадазы эң дээре черин эзлээн. Оон чолаачылары 5168 тонна көдээ ажыл-агый продуктуларын сөөртпкен. «Тиилелге» колхозта ажылдап барган эш Никулиниин чолаачылар бригадазы чарыштың ийиги черинде, «Октябрь 30 чылы» колхозта эш Абрамовтуң бригадазы—үшкү черде чоруп турар.

Түс-түс чолаачылар аразынга калбарткан чарышка бирги черни бригадир Бурлыкин эзлээн. Ол часкаан 648 тонна чүктү сөөртпкен.

ЧӨӨН-ХЕМЧИК

✦ **РАЙОННУҢ** «Большевик» колхозунуң Чаңгыс-Чодураа, Кара-Шат шөлдеринде 11 комбайн туруушкун чок ажылдап турар. Оларның 4-түү тарааны аңгылай кестирип келген. Бо хүннерде иниитизи-биле 936 га черниң тараазы ажаап алдынган, оон 422-зин аңгылап ажааган. Бо хүннерде ажылагый үрезинге 475 тонна кызыл-тасты уруп алган.

Комбайнер Кара-Сал Бырыс-оол эрткен оң хонукта 148 га черниң тараазын аңгылай кескеш, колхоз баштаар черииң болгаш ында партия организациязының комбайнерлер аразынга шилчиир вымпелин албышаан. 20 рубль-биле шаңнаткан. Ол эзлчегде 19,5 га кестирер тургаш 20—25 га чедирип, мурнакчы ажылдаан. Ол ышкаш комбайнер Кара-Монгуш Түмен-оол ол үениң иштинде 165 гаңы дөрт кескен, азы хүн бүрү кессе чогуур 11,5 га хүлээлгезин 110—120 хуу кылдыр ажыр күүседип келген. Дүжүт ажаап алырынга Ооржак Сыыртаа, Ховалыг Хүлер-оол, Куулар Харбаң-оол оларның кызымаккай ажылын колхоз баштаар чери мактап турар.

Комбайндан шаңче тараа сөөртүүнге комсомолчулар Куулар Белек-оол, Монгуш Орус-оол олар комбайнарны туруушкунга таварыштырбайн шалыпкый ажылдап турээрлер.

Колхозта партия организациязының 8 кижи составтыг Константин Дамбилье удурткан агиткультбригадазы тараажыларга 2 удаа барып, агитхуудустарны болгаш шүгүмчүлелдиг «Дүвүрээзин» деп хана солунга ажылдың чоруп турар байдалындан четпестерни илереткен материалларны чырылып, үндүрүп берген.

М. СЕВЕН.

ТАҢДЫ

✦ **БАЙ-ХААК.** (Телефон-биле). Таңды районнуң ажыл-агыйларында чаа дүжүттүң тараазының ажаап алышкыны кидиг түлүк. Бо хүннерде район иниитизи-биле 14639 га черниң тараазын ажаап алган яйыкле, азы планын чүгле 23 хуу күүседкен болуп турар.

Чаа дүжүттүң ажаалгазында «Межегей» совхоз бүгү кижи, техника күштү шын, өөп мобилизастаан, мурнакчы ажылдап турар. Совхозтуң шөлдеринде 4675 га черниң тараазы ажаап алдынган, ол шөлдериин савацыл бөлүп сараатгаан. Комбайнер эш Чернышев хүн бүрү 17 гаңы кестирип, кызымак ажылдап, чоокку каш хонукта 160 га шөлдүң тараазын чидириг чок ажаап алган. Совхозтуң механизаторлары дүжүт ажаап алышкыны-биле күскү чер аңдарылгазын капсырлаштыр чорудуп, 3919 га черни аңдарган.

«Революцияның чалбыыжы» колхозтуң тараажылары гадан 5,6 центнер тараазны эп. районда дүжүт-биле дээре көргүзүглүг болуп турар. Бо хүннерде көлхоз 3962 га шөлдүң тараазын ажаап алган.

МАЛЧЫН, МОНУ УТПА:

ЭКИ БЕЛЕТКЕЛ—ХҮР КЫШТАГЛААШКЫН ОЛ БЕЛЕН БИС

Малдың чаш төлүн камгалап алыры болгаш өске-даа күш-ажылчы көргүзүглери-биле бистиң «Сүт-Хөл» совхозта Ишкин салбырның хойжу бригадазы сөөлгү чылдарда совхозта мурнакчы бригада кылдыр санадып келген. Чедиишкиннерни улам быжыглап, хойжу бүргүзү бодунуң мурнунда салдынган сорулгаларын, коллективтиң мурнунга алган социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш бо чылын багай эвес ажылдаан. Оон түңнелинде бистиң бригадавыс «Күш-ажылга алдар» наадым таварыштыр республика солуннарынга чырыткан дээре хойжу бригадаларның санынга киргени бисти улам-на сорук киирип турар.

Мээң бригадирлеп турарым Шелениң хойжу бригадазы бо чылын чүс баш төрүүр хойга онааштыр 92 хураганны камгалап алган. Күрүне мурнунга дүк талазы-биле алган хүлээлгевисти база күүседткен бис.

Чедиишкиннер агым хем дег саарлып келбес, карак-кызыл, шудургу ажыл-иштин түңнелинде чедип алдынары билдингир. Бистиң бригадада шак ындыг, иниитиниң херээ дээш амыр-дыжын болдавас хойжулар хөй. Коммунист хойжулар —бригаданың кол өзээ. Бригадада 7 кежигүннерлиг партия бөлүүнүн ажылы эки чоруп, коммунист бүргүү бодунуң даалгаларын ак сеткилдиг, партийжи ёзу-биле күүседип турар. Кыштаглар септелгезиниң, кыштаглаашкынының, малдың чаш төлүн камгалап алыр болгаш сиген белеткелиниң, тарып боозадылганың үезинде коммунистер түс-түс ажылдарны даалга ёзугаар күүседип турары чедип алдынган. Тарып боозадылганы организастап чорударын партия бөлүү меңээ дааскан. Ол ажыл августуң төнчүзүнде эгелээн. Сентябрь 20-ге чедир 1500 баш хойну тарып боозадыр планывысты күүседир бис.

Мал чеминиң белеткелин хоочун хойжу, коммунист М. Натпит эки организастап, Ишкин аксының Кара-Дыгта сиген шөлдерин сүттарып, 47 тонна эки шынарлыг сигенни белеткээн. Хойжулар чылдың берге байдалын билип, мал чеминиң белеткелин орай күс дүшкүже чедир үргүлчүлээр сорулгалыг ажылдап турар. «Чайын шанаан септе» деп улустуң чугаалап турары дег, чайгы болгаш күскү үелерде чаа кыштагларны немей тудуп, эргилерин септээр ажылды коммунист М. Лопсаңга дааскан. Үк ажыл организастыг чоруп, хойжулар бот-идепкейлиг шеф ёзузу-биле 600 баш хой кирер, ийи кодан хойну кыштадыр чаа кажаанны сентябрь 15-те бүрүн доозар деп турарын канчап демдеглевес боор. Борта хойжулар М. Доржу, О. Шагдыр, М. Ыймажап олар эң идепкейлиг киришкеннер. Амгы үеде кыштаглар септелгези доостур четкен. Ийи хой кажаазын чаарты алгыдып, хураган кажаазын немей туткан. Кыштагларда 45 тонна өдекти бөлгеп.

Бригадада партия бөлүүнүн удуртукчузу аныяк коммунист О. Чимит-Доржу салбырда партия эге организациязының, совхозта парткомнуң практиктиг дузазынга даянып, малчыннар ортузунга масса-политиктиг ажылды эки чорудуп турар. Хойжу бүргүзү зооветеринарияның эге билиглеринге чепсегленген. Хойжулар ортузунда агитаторлар быжыглаттынган. Моон түңнелинде малчын өг-бүле бүргүзү солуп, сеткүүл чагыдылгаларлыг, алдарның хөй кезии радиоприёмниктерлиг. Эш Чимит-Доржу ажыл-ишке бодунуң төлептиг үлегер-чижээн көргүзүп, чылдың-на чүс башка онааштыр 95-тен эвээш эвес мал төлүн камгалап ап келген. Бо чылын ол 101 хураганны камгалап алган. Мурнакчы хойжулар М. Доржу 98, М. Натпит 97, В. Лаваа 95 баш хураганны чүс хойга онааштыр—түс-түс камгалап алгылаан.

Бистиң хойжу бригада келир кышты 17 кезек кыштагларга эрттирер. Оон иштинде 10 кодан төрүүр хойнуң кыштагларынче онза кичээнгейни углап, мал чеминиң курлавырларын мөөннеп, каш дакпыр хыналданы чорудар бис. Чылдың байдалын алгаш көөрге кыштаглаашкын мурнунда чылдардан берге байдалдарга эртер. Малчын бүргүзүнге улуг шыдалда кыштаглаашкынны организастыг эрттирип, бистиң бригаданың хойжулары В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оюн төлептиг үткүп алыр.

Т. САНДАЙ-ООЛ,
бригадир.

ЭРЗИНЧИЛЕРДЕ

☆ **МАЛ ЧЕМИНИҢ** белеткелинге Мөрен суурнуң чурттакчылары улуг дузаны чедирип турар. «Мөрен» колхозтуң партия организациязының болгаш көдээ Совет күүскомунуң удуртулгазы-биле будук-бүрү чемни белеткээр субботниктерни болгаш воскресниктерни чоруткулаан. Чоокта чаа көдээ Совет даргазы Кыргыс Доржунуң удуртулгазы-биле ийи звено будуң чартык тонна будук-бүрүнү белеткээн.

* * *

☆ **КОММУНИСТ** Мамаа Белчээниң удуртканы ийи дугаар хойжу бригада бо чылын 338 тонна сигенни белеткээр деп хүлээлгеткен. Бо хүннерде ол ажыл кидиг түлүк чорувушаан. Бригада белеткээр дээн сигенииниң 70 хуузун саразаттаан. Оонбиле калы кыштагларны кышка удур септээр ажылдар чоруп турар. Ам хойнуң үш кажааларын септээн болгаш 1 чаа кажаанны немей туткан.

Малчыннарга бажыңнар

Улуг-Хем районнуң Ждынов аттыг колхозунда эш В. Дамдың-оолга баштаткан тудугжу бригада бо чылын 10 чурттал-га бажыңын. (оларның 6-зынга малчыннар чурттаар). бир мастерскаяны, 1250 тонна тараа урар бир складты, 176 бызаа турар бир, 100 инек турар бир кажааны бо чылын тудуп, ажыглалга киирерин хүлээнгер.

Ол бригада амгы үеде складты, бызаа, инек кажааларын, даш мастерскаяны тудуп дооскан. Хараган фермазында ийи аал ишти орар бир, бир аал ишти чурттаар бир бажыңны кылгаш, чугайлап турар. Ол бажыңнар ажыглалга удавас киирер.

Ийи-Талдың малчыннарынга 4, Чодураның малчыннарынга 2 чурттал-га бажыңын кылып турар.

Бригаданың тудугжулары М. Муизук, Д. Хуурак, В. Хуурак, О. Чамзы, Х. Билдинмаа, Ш. Хорлуу олар эки ажылдап келгеннер.

С. НАМЧАН.

Мурнакчы звено

Иниитиниң малынга 200 тонна сигенни белеткээрин хүлээнгеп Ондар Кошкар-оолга удурткан комсомолчу-аныяктар звенозу Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунуң звеноларының чарыжынга гиилекчи болган. Звенода 23 сигенчилер сорукку ажылдаан, онаалгазын 104 хуу күүседкен.

Дөрт кезер машиналарны тракторунга кошкаш, сиген кезер арганы ажыглап ажылдаан Ооржак Үгүй-оол 300 га черниң сигенин кескен. Трактор-биле сиген бөлүп, сараатгап турар Ховалыг Базыр-оол, грабельщик Ховалыг Кызыл-оол болгаш оонда өскелер кызымаккай чорууп сиген белеткелинге көргүскен.

С. МОНГУШ.

Таңды районда «Революцияның чалбыыжы» көдээ ажыл-агый артелиниң мурнакчы хойжуларының бирээзи—Моламдай Монгальбии. Беш чылдың үшкү чылында чүс хойга онааштыр 90 хураганны камгалап алыр деп хүлээлгени бо малчын алгаш, оозун 97 хураган кылдыр алган. Ынчаарга бир хойдан-на 2 кг дукту кыргып алыр планныг тургаш, хөрен кырында алганы—3 кг болган.

— Улуг башкы Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюн төлептиг үткүүр дээш социалистиг чарыш бистиң малчыннарның ортузунда калбарган, ынчангаш мооң-биле холбаштыр алган бир кол хүлээлгевис— мал кыштагладыышкынынга эки белеткенип алыры болур, ынчангаш малга быжыг чем-суурну тургузар, кажаахораанны септеп алыр талазы-биле амгы үеде бүгү күжүвүстү углаан туруп турар бис—деп, малчын чугаалап турар.

ЧУРУКТА: Моламдай Дакпаевич Монгальбии надат үезинде.

Фотозу А. САЛЧАКТЫЫ.

ЧАА СИСТЕМА. ДИСПЕТЧЕР АЛБАНЫ

ЕРЕВАН. «Армводстрой» трестиң дөрткү тудуг эргелелиниң болгаш «Армпроммонтаж» трестиң Раздан тускай эргелелиниң коллективтери республикада эң улуг Мхчан насос станцизын ажыглалга киирер талазы-биле монтаж ажылдарын хуусаазындан ийи чыл бурунгаар доозкан. Ук станция 130 миллион кубометр ереван сугну камнап алыр болгаш Араратт шынааның муң-муң гектар черин суггарар арганы бээр. Суг шолдерже агып чоруткан.

ЧУРУКТА: хоорза дамчыдылгазының бир участогу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

СЭКП ТК-ның сентябрь (1965 чыл) Пленумунуң ажылдап кылган шиитпирлери — бүдүрүлге фондуларын болгаш күш-ажылчы курлавырларны ажыктыг ажыглаарының, техниктиг депшилгени дүргедедириниң оруктарын, моральдыг болгаш экономиктиг идиг бериишкинин болдурарының чаа эргаларын айтып турар экономиктиг политика болур.

Планнаашкының болгаш экономиктиг идиг бериишкинииң чаа системазы улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларынга, оон иштинде автотранспортка шенелде шылгалданы эрткен. Бо чылдың үшкү кварталындан эгелеп, Тываның автооруктранс бүдүрүлге каттыжыышкынының бүгү автобүдүрүлгелери чаа системаже шилчээн.

Автобүдүрүлгелерни чаа системаже шилчидериниң мурнуу чарында бүдүрүлге саң-хөө ажыл-чорудулгазының анализин кылып, организас-техниктиг ажылдарның планнарын ажылдап кылган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, акша-хөреңгини, материалдарны камнаар, бүдүрүлге фондузун чоп ажыглаар болгаш өске-даа үүлдер талазы-биле белеткел ажылдарын чоруткан.

Чаа системаже шилчээни-биле холбаштыр автобүдүрүлгелериң ажыглал албаныңың мурнунга улуг сорулгалар тургустунган. Диспетчер удуртулгазының сорулгаларынга: чүүк соортүлгезиниң планынга дүүштүр тургускан график ёзугаар шимчээшкинни хандырары; машиналарның долу чүүктүг, озал-ондак чок маңнаарын чедип алыры, анаа турар чоруктарны болдурбазы, автомобильдерийң болгаш кожугларның ажыктыг ажылдаарының аргаларын дилеп тывары болгаш өске-даа үүлдер хамааржып турар.

Ынчангаш даалга күүседип, шугумда чоруп турар составка хамаарыштыр оперативтиг удуртулганы күштелдирери чугула апарган. Автобүдүрүлгелерниң диспетчер албаны чүүк чүдүрер болгаш дүжүрер пунктулар-биле доктаамал харылзааны тудар, рейсте машиналарның шимчээшкинин контрольдаар ужурлуг.

Бо ажылдарның күүселдезин хандырары-биле «Тыва автооруктранс» бүдүрүлге каттыжыышкыны АТБ-лерниң диспетчер албаннары болгаш ажыглал килдистери-биле кады Кызыл—Абакан аразының оруунда машиналарның шимчээшкинин апрель—май айларда шинчилеп көрген. Ол материалдарга үндезилээш, машиналар шимчээшкинииң графигин ажылдап кылып турар. Ол графикте: чурттакчылыг суурлар аразынга машиналарның маңнаар шак-үезин, чолаачының дыштанырынга, чемненириңге, кывар-чаар материалдар кударынга, удуурунга эргежок чугула шак-үени тодарадып көргүскен.

Шимчээшкин графигин неперетеркен чорук диспетчерлер ажылын чинге дир. Диспетчер графитиң дузазы-биле чолаачының орук бижинге чүгле кылза чогуур даалганы эвес, харын ооң дыштанып, чемненир черлерин база айтыр аргалыг болур. График чолаачының ажылын экижидип, чурумчудар, ооң могап-шылаарын чиигедир, ол чорук орукка озал-ондак болгу дег чылдагаанналарны чайладыр. Чүүк чүдүрер болгаш дүжүрер пунктуларже машиналарны чогуур үезинде чорудар апаарга, анаа турар, чүүк чок маңнаар чорук кызырыр.

Колонналар болгаш бригадалар айы-биле ажыл төлевириниң аргаларын неперединде ботүне структуразының анализин кылыры чугула. Диспетчер албаннары чүүк соортүүшкүнүүң ажыктыг аргаларын ажыглаар, неперединде ужурлуг. Кол кичээнгейни маңнаашкын ажыглалының коэффициентизин бедидеринче, кывар-чаар материалдарны, дугуйларны камнап алырынче, ажыглаага үнер чарыгдалдарже угландырар херек.

Чүүктүг маңнаан автомобильге чарыгдаар кывар үүл чүүк чок маңнаашкынга үнер чарыгдалдан улуг-ла улгатпас. Ынчангаш оруктуң ийи талазынга (баар, кээрде) чүүктүг чораан болза чедирген бир тонна чүүкке онаашкын кывар үүл чарыгдалы 40—45 хууга кызырлыр. Шимчээшкин составының амортизациязынга, дугуйларга, ажыглал-септелгеге үнер чарыгдалдарны база-ла үстүнде деңнелге чиигедип болур. Диспетчер албаны чүгле күш-ажылдың бүдүркүлүүн бедидеринге эвес, харын автомобиль бүрүзүнге хамаарыштыр ажылдың кылыышкынынга, бүдүрүлгениң экономиказынга улуг салдарлыы илдең-дир.

Чамдык чүүктерни дажыглаарынга үнер чарыгдалга болгаш орулгага экономиктиг анализ кылырының дуржулгазы бисте бар.

Кызылда № 2 автотранспорт бүдүрүлгези планнаашкының болгаш экономиктиг идиг бериишкинииң чаа системазынче киреринiң бичии мурнунда соорткен чүүктүң чарыгдалын болгаш кирер орулганы түңнээр хүлээлгени ажыглаа албанынга дааскан. Ону чолаачының орук бижинин барымдаалап кылыр.

Оперативтиг ындыг анализ сооргүлге үезинде шимчээшкин составының ажыглалын тодарадыр, а карылгалыг таварылга болу берзе, чарыгдалды балансылаарының хемчеглерин алыр, азы сооргүүшкүнү оске хевириң машиналары-биле чорудуп, байдалды эдер. Экономиктиг чаартылганың чаа байдалында хүн бүрүнүң ындыг анализи чокка чедиишкинниг ажылдап шыдавас.

СЭКП-ниң XXIII съездизиниң Директиваларында автомобильдерниң чүүк чок маңнаар чоруун кызырары болгаш маңнаашкын ажыглалының коэффициентизин бедидерин чугулалап айыткан. Маңаа дүүштүр ажыктыг маршруттарны ажылдап кылырынче база шиңгээдип алырынче кичээнгейни салыр херек.

Диспетчер албаннары сөөлгү үеде автомобильдериниң кээрде, баарда чүүктүг болурун хандырарынче кичээнгейни улгаттырган. Автомобиль маңнаашкынының ажыглалының коэффициентизин бедидеринге чолаачылар база сонуургалдыг болур ужурлуг, чүге дээрге, оруктан дедир кээрде машина чүүктүг болза, олар немелде төлевирии алыр апаар.

Амгы үеде АТБ-лериң диспетчерлери хонукта болгаш ай иштинде кылган ажылдарның күүселдезининң дугайында медээлерни (чүүк болгаш пассажир сооргүлгезиниң, тонна-километр болгаш пассажир-километр дугайында) кылып турар.

Ындыг оперативтиг медээлерни чаа системаның үезинде база кылыр, чүл дизе автобүдүрүлгелерде ыяглаан техниканың, кижилерниң бүдүрген ажылының хемчээлин ияап-ла тодарадыр болгай. Ынчалза-даа ол медээлер бүдүрүлгелериңдолу ажылын көргүспес, ында экономиктиг көргүзүглер чок-тур.

Моон ужурунда чолаачыларның орук бижиктерин хүн бүрүде ажылдап кылгаш, аңаа чүгле маңнаашкын база чүүк сооргүлгезиниң эвес, харын орулга болгаш чарыгдал дугайын тодарадып айтыр апаар. Ындыг арга автобүдүрүлгениң ниити орулгазын, чарыгдалын оперативтиг тодарадыр арганы бээр, даалга күүсетпээн чолаачыларның санын илередир.

Автобүдүрүлгениң удуртулгазынга хүн бүрүнүң экономиктиг түңнелдерин көргүскен медээлерин берип тураргa, оон чогуур түңнелди үндүрер, сооргүлгени экижидер, ооң ажыктыын бедидер хемчеглер ажылдап кылдынар.

Диспетчер албаныңың ажылдакчыларының экономиктиг билиглерин доктаамал бедидерин чаа система иеген турар. Бир эвес мурунда чылдарда диспетчер кижи чолаачының орук бижиин тургузуп бээринче, ажылдап кылырынга тааржыр билиглиг турган болза, ам ол билиг четпес.

Богүнгү диспетчер — экономиктиг билигни эки сайгарып билир, ажылдың анализин кылып шыдаар, чолаачының орук бижиининң түңнелин үндүргеш, акша төлевиринче шилчидип шыдаар кижи болур. Ынчангаш АТБ бүрүзүнге диспетчер ажылдакчыларының экономиктиг ооредилгезин организастаар апаар.

Бо талазы-биле тускай билиг чок кижилер тускай ооредилге чеплеринге доп-дораан ооренип киирер ужурлуг. Ооренирлерге таарымчалыг байдал тургустунган. Дээди болгаш тускай ортумак ооредилге черлеринге заочно ооренип болур, а Кызылдың АТБ-лериниң ажылдакчылары Абаканның политехникумунуң Кызылда салбырынга ооренип болур аргалыг.

Ф. КРУГОВОЙ,
«Тыва автооруктранс» каттыжыышкынының начальнигиниң оралакчызы.

ӨВРУНЧУГ МӨГДЭЭЛЕР

УЛУГ-ХЕМ

РАЙОННУҢ колхоз, совхозтарының тарылга шөлдеринде 3446 гектар тараа культуралары ажааттынган, ооң иштинде кол культура кызыл-тас 1963 гектар болуп турар. Тараа ажаап алышкыны «УТКА-ның 25 чылы» болгаш «Улуг-Хая» совхозтарда хайныышкынныг чоруп турар.

РАЙОНДА инектерни тарып боозадырының он пунктузу ажылдап турар. Бо чүгула ажыл Жданов аттыг, «Х Улуг Хурал» колхозтарда шалыпкын чоруп, планныг сорулгаларын күүсеткен. Ылаңгыя Жданов аттыг колхоз 500 баш инектин орнунга 549 башты тарып боозаткан, ооң иштинде 109 башка ийи удаа чоруткан. Хойну тарып боозадырынга ажыл-агый бүрүзүнде пунктулар ажылдап турар. «Найырал» совхоз 2169 баш хойну тарып боозаткан.

«УЛУГ-ХАЯ» совхозтуң Арыг-Бажы салбырының механизаторлары болгаш тараажылары бо чылын үш муң га ажыг тараа культураларын ажаап алыр сорулгалыг, оон 800 ажыг гектарыны ажааган азы 321 тонна тараа төп, шаңда урдунган. Дойлук-Ховузунуң болгаш Дилиндектериниң тараалары арбын дүжүттүг берип турар. Дүжүт ажаап алышкынында 22 комбайн дөрт звено кылдыр хуваатгынган ажылдап турар. Хүнде 10,5 гектар тараа кестирер нормазын комбайнерлер Оюн Чорбаа, Федор Кабанов, Сүктермаа Ховалыг олар 12—13 гектар кылдыр кестирип турар. Тараажыларга дузалажыры-биле Кызылдың башкы институдунуң студентилери чедип келген.

☆ **«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХОСТУУ»** колхозтуң Кожай бригадазының сигенчилери 3035 тонна сигейни ажаап, үжен ажыг сарааттты тургускан. Колхозчулар Сүпреш Кызыл-оол, Сыпый-оол Буян олар мал чемни белеткээринге идепкейлиг киржип турар. Ол бригада будук-бүрүнү белеткээриниң планын ажыр күүсеткен.

☆ **«НАЙЫРАЛ»** совхозтуң Кара-Тал салбырында мал чемни белеткеп турар бригадада 27 кижи ажылдап турар болгаш машина-техника-биле хандыртынган. Оларның күжү-биле 266 тонна мал чеми белеткеттингеи болгаш ооң иштинде 40 тонна люцерна бар. Оон аңгыда 232 тонна саваң, 36 тонна будук-бүрү база ажаатгынган.

«Х УЛУГ ХУРАЛ» колхоз (даргазы эш Шогжал, партком секретары эш Шойдак-оол, кол зоотехник эш Алнев) күрүнеге эът садарының тос айларының планын 117,8 хуу күүседип азы пландан ажыр 312 центнер эътти хойну дужаагаш, ажыл-агыйларның мурнуку одуруунда чоруп турар. Ол ажыл-агый күрүнеге дүк садарының чыл планын база ажыр күүсеткен.

Д. АРАКЧАА.

☆ **ШАГААН-АРЫГНЫҢ №** 586 көжүп чоруур механизастаттынган колонназында эш К. Шойдакка удурткан тудуг бригадазы беш чылдың үшкү чылында алган социалистиг хүлээлгезин чедиишкинниг күүседип турар. Бригада бо чылын кайызы-даа ийи квартиралыг 6 бажыңны хуусаа бетинде тудуп доозар хүлээлгелиг.

Тудугжулар хүнүн таварышгыр 4 бажыңны доозкаш, «УТКА 25 чылы» совхозтуң дирекциязынга хүлээдип берген.

Амгы үеде тудугжулар эрткан ийи бажыңның тудуун дүрген темп-биле чорудуп турарлар.

Т. ОЧУР-ООЛ.

☆ **АК-ТУРУГ** суурунуң келир үези магалыт. Ооң дужунда Кара-Туруг деп черниң баарында орук участогунуң бүдүрүлге чеплери туттунуп эгелээн. Бо чылдың июль айдан эгелээш орук черинiң конторазын, ажылчыннарның чурттарга бажыңнарын тудуп эгелээн. Аңаа бетон заводун, электростанцияны болгаш оон-даа өске бүдүрүлге-амыдыралдың тудугларын кылыр.

К. ДОРЖУ.

Тываның аар үлетпүрүнүң ЧҮРЭЭНДЕ

Ак-Довуракта «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары эрткен август айда эрестиг ажылдаан. Фабрикада беш участок бар. Оларның эрткен айда коргүзүглери мындыг болган: бирги участок план ёзугаар 114,5 муң рубльдин ажылын кылыр турган болза, херек кырында 116,1 муң рубльдин ажылын кылган азы планын 106,4 хуу күүсеткен.

План күүселдезин алырга, бирги участок кылыр ажылын 106,4, ийигизи— 108,9 хуу, үшкүзү—107,3, дөрткүзү—104,9 болгаш бешкизи—108,5 хуу күүсеткилээн.

Бо айның 6-ның хүнүнде фабриканың профэвилел организациязының хуралынга социалистиг чарыштың түңнелин чугаалажып, тиилекчилерни илереткен. Ниити продукция бүдүрер талазы-биле план 106,4 хуу, а даг-дүгү бүдүрериниң планы—103 хуу күүсеттингенин аңаа демдеглээн.

Социалистиг чарыштың тиилекчизин тыварда, чүгле бүдүрүлге талазы-биле коргүзүүн барымдаалавас, харын база участок бүрүзүнде арыг-шеверниң байдалын, ажыл шагы үзер таварылгалар бар бе дээрнин база көөр.

Социалистиг чарышка бирги черни ийиги участок алган. Ол участок бүдүрүлге планын ажыр күүседиринден ангыда, ажылдап турар девискээрин арыг-шевер тудар талазы-биле база эки болган. Бүдүрүлге планын күүседир талазы-биле бешки участок эки коргүзүглүг болган-даа бол, арыг-шевер талазы-биле чогуур хемчеглерни албаан болган үжүрүнда, аңаа ийиги черни бербейн барган болгаш бүдүрүлге планын 107,3 хуу кылдыр күүсетпишаан, участогунун арыг-шевер байдалын эки тутканы дээш, социалистиг чарышка ийиги черни үшкү участок алган деп шиитпирлээн.

Даг-дүгү арыглаар фабриканың бүгү участоктарында В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюн төлептиг уткуур дээш социалистиг чарыш калбарган болгаш чарыштың кол принциви— четпес ажылдап турарларны мурнакчыларның деңнелинге чедирип, ажыл-херекке ниити колдурлүүшкүнү чедип алыры деп сорулганы хүн бүрүнүн ажылынга кол угланыышкын кылдыр бадыткап алган ажылдап турары участоктарның бүдүрүлге планын доктаамал долдур болгаш харын-даа ажыр күүседиринге ёзулуг быра болуп турар.

Эрткен август айның бүдүрүлге планын күүседир талазы-биле «Тыва даг-дүгү» комбинаттың кол цехтери — фабрика боду, оон электри станциязы, рудник, төп септелге мастерскаязы, транспорт цеги болгаш өскелер-даа чедиишкинниг ажылдааннар.

Даг-дүгү арыглаар фабриканың директору эш Касаев-биле чугаалажырга, сөөлгү каш хүннер иштинде белен даг-дүгүн сооргүр автомашиналар келбестээн. Бо талазы-биле хемчеглер алыр дээш аажок оралдажып тур бис деп турар. Шынап-ла, саазын шоодайларда белен даг-дүгүн фабриканың хостуг-ла шөлдеринде овааларылап каан чыдар болду.

— Бо айтырыгны канчаар шиитпирлээр апаарыл?—деп, комбинаттың кол инженеринден айтырарывыска, ол:

— СЭКП обкомундан бээр чугаалажып тургаш, бо айтырыгны шиирпирлеп алган бис, сентябрь ортандан эгелээш, автомашиналар үзүктел чокка ажылдаар — деп чугаалады.

Ам фабриканың ажыл-ишчи бүрүзү сентябрьның бүдүрүлге планын чүгле долдур эвес, харын ажыр күүседир дээш бүгү күштү мобилизастап, хайныышкынныг ажылдап киришкен.

— Ынчаарга фабриканың база черле ниити комбинаттың бүдүрүлге планының август айда күүселдези кандыг болганыл? — деп, ында профэвилел организациязының ажылдакчыларындан айтырарывыска, бо талазы-биле байдал мындыг болду:

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективи алган социалистиг хүлээлгелерин июльда база кэтап эде көргеш, улам бедиткен хүлээлгелерни алган. Ол хүлээлгелер ам боттаныышкында: августа даг-дүгү арыглаар фабрика ай планындан ажыр 367 тонна продукцияны берген, ынчангаш сорттуг даг-дүгү бээринiң планын барык 18 хуу ажыр күүсеткен.

Бо чылдың эрткен сес айларының дургузында пландан ажыр 1802 тонна сорттуг даг-дүгүн ажылдап кылган, ол болза күрүне планын 112,4 хуу кылдыр күүсеткени ол-дур. Комбинаттың энергетиктери база эки ажылдаан. Олар планын ай санында доктаамал ажыр күүседир болгаш август айга чедир пландан ажыр 2 миллион 523 муң киловатт-шак электри энергиязын ажылдап кылган. Ынчангаш эрткен сес айларнын планын 111,2 хуу күүсеткеннер.

Рудниктин план күүселдези кандыгыл? Ында ажылдап турар хой чүс кижилиг коллектив августуң планын даг массазын ажылдап кылыр талазы-биле 18 хуу ажыр күүсеткен болгаш беш чылдың үшкү чылынын планын эрткен сес айлар дургузында 102,3 хуу кылдыр күүсеткеннер.

Бо чылдың апрельден эгелээш, даг-дүгү арыглаар фабрика ажыл-агыйны чорударынын чаа системазынга шилчээн чорук комбинаттың экономика талазы-биле ажыл-чорудулгазынга чаагай салдарлыг болган. Ынчангаш чылдың эгезинден бээр сес айларнын дургузында комбинат күрүне планын ёзугаар көрдүнгенинден 406 муң рубльдин продукциязын ажыр берген. Чүгле эрткен август айда Абаканнын даг-дүгү чүдүрүп чорудар баазазынче 356 тонна сорттуг даг-дүгүн даг-дүгү арыглаар фабрикадан ай планындан ажыр чоруткан. А бо чылдың эгезинден бээр даг-дүгүн алыр талазы-биле хереглекчилер Тывадан 2500 тонна ажыг даг-дүгүн алганнар.

«Тыва даг-дүгү» комбинатка хамаарышкан үстүнде улуг чедиишкиннер болза комбинатта партия комитединин, профавилел болгаш комсомол организацияларының база дирекция чериниң каттышкан коллективтиг күжениишкиннериниң түңнелинде чедип алдынган. Оон-биле кады мурнакчыларның ажылынын дуржулгазын неперединде дугайында хемчеглерни ап турары ажылга база улуг идиглиг болган.

Башкы Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюн уткууру-биле холбаштыр комбинатта бүдүрүлгениң болгаш техника талазы-биле айыыл чок болурунун талазы-биле көрүлде-конкурсту база чарлаан. Ынчангаш даг-дүгү арыглаар комбинаттың бүгү-ле цехтеринде болгаш өске-даа черлеринде көрүлде комиссияларын тургускан. Олар бо талазы-биле ажылдарны удуртур. Көрүлде-конкурсту чорударынга инженер-техниктиг ажылдакчыдар бир кол рольду ойнаар.

Улуг Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл ою-биле холбашкан бо хемчеглер чедиишкинниг күүсеттинер дээрзинге «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары бүзүрелдиглер.

С. САЛЧАК.

ЧУРУКТА: комбинаттың рудниигинде даг массазын хол-биле чыып тывар бригадаларнын аразында эң мурнакчы болуп турар Хүреш-оол Сапый-ооллуң бригадазының кежигүннериниң кылыр ажылын сүмележип ап турган үези.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Район Совединиң сессиязындан

Хамаатыларның хуузунда малы

Улуг-Хем район Совединиң чоокта чаа болуп эрткен сессиязынга Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хамаатыларның хуузунда малды азырап тударының талазы-биле хүлээп алган доктаалының күүселдезининг дугайында айтырыгны чугаалашкан. Сессияның ажылынга чүгле депутаттар эвес, ажыл-агыйларның удуртукчулары, партия, совет органнарының активтери калбаабиле киришкен.

Министрлер Чөвүлелиниң доктаалында хамаатыларның хуузунда чеже малды тудуп болуруи, ооң хар-назының тодаргай айыткан. Бо чылдың январь 1-де түңнел-биле алырга, районнуң чурттакчы чонунуң хуузунда малының бажы өзүп турар. Ол дээрге партия болгаш чазактың чонунуң амыдырал байдалын экижидеринче утланган сагыш салыышкынының база бир херечизи-дир. Чурттакчы чон артыкшылдыг малын күрүнеге саткаш, план күүселдезинге боттарының үлүг-хуузун киирип турар. Район күрүнеге чондан эът садын алырының чыл планын августа-ла ажыр күүседиппкен. Бо талазы-биле Арыг-Үзүү, Көк-Чыраа, Ак-Туруг көдээ Советтери чон ортузунга тайылбыр ажылын күштелдирип тургаш, хамаарышкан планын ажыр күүседип шыдаан.

Чазактың доктаалын күүседиринге, ону чонга тайылбырлап таныштырарынга, хамаатыларның хууда малының шын үчёдун тургузарынга көдээ Соведтер улуг рольду ойнаар ужурлуг. Бо ажылды контрольга алыр, нормадан ажыр малды тургузуп болбазының талазы-биле хемчеглерни ап чорудар, оларны ниитининг малынан аңгылаар, ажаалдазын хандырар сорулга база-ла Соведтерниң мурнунда кол черни ээлеп турар. Ындыг турбуже доктаалдың боттанылгазы ам-даа четпес күүсеттинип турарын сессия демдеглээн.

Ажыл-агый дептеринге хамаатыларның шын үчёдун тургузарын база аңаа хыналданы чорударын Чаа-Хөл (даргазы К. Хүргүлек), Торгалыг (даргазы В. Чолдак) көдээ Соведтери кичээнгейге албайн келген. Ол харысалгалыг санажылга ажылынга кижилерни шын шилип албаанындан чамдык хамаатыларның малын ажыл-агый дептеринге сагыш даап бижип каар чоруктун фактылары илерээн. Чаа-Хөл көдээ Соведи Шанчы девискээринге чорудар малдың үчёдун бо чылдың январь 10-га чедир чорудар тургаш, ону февральдын ийиги чартынында дооскан. Шак ындыг харысалга чок чоруктун түңнелинде Шанчылда чурттап турар малчыннарның барык чартык кезиинiң хуузунда малы үчётка книр бижиттинмейн барган.

Бо чылдың январь 1-де түңнел-биле алырга, Кызыл-Даг көдээ Совединде 73, Көк-Чыраада 63, Баян-Колда 86, Торгалыгда 59, Шагаан-Арыг хоорайда 24 өреге доктаалга чорүштүр нормадан ажыр янзыбүрү малды тудуп турары илерээн. Баян-Кол көдээ Совединде (даргазы эш Амыртаа) 422 өреге санаттынып турар, оон 19 хуузу нормадан ажыг малыг. Чижээлээрге, хамааты Даваа Очурда нормадан ажыг 12 баш мыйыстыг бода мал, 28 баш шээр мал, Конгар Мелипте 47 баш шээр мал, 12 баш мыйыстыг бода мал бар. Шак ындыг доктаалга дүүшпес чорукту кылып турар кижилерге ол-ла көдээ Советте Монгуш Ама, Байкара Даваа, Байкара Дензинмаа, Чаа-Хөл көдээ Совединде Т. Сандакпан, Ф. Бегзи, Т. Үндүлей, Кызыл-Даг көдээ Совединде Д. Дүвен-оол, Т. Торжу, Торгалыг көдээ Совединде В. Доржу, С. Кыргыс болгаш өскелериндаа хамаарыштырып болур. Шагаан-Арыг хоорайның чурттакчылары М. Александров, Е. Журавлёва олар база-ла нормадан ажыг мыйыстыг бода малдыг.

Районда ниитизи-биле 4798 өреге хуузунда малдыг, оларның иштинде 408 өреге нормадан ажыг малды тудуп турар. Хамаатыларның хуузунда малын ниитининг малындан аңгылаар, одар-белчиирни таарыштырар, мал чеми белеткээр сиген шөлдерин шын хуваар хемчеглерни хоорай болгаш көдээ Советтер кончуг багай организастап турар. Бо айтырыгже ажыл-агыйларның удуртукчулары база-ла сагыш салбайн келген. Шагаан-Арыг хоорай Совединин даргазы эш Тупикина хуузунда малдыг кижилерге сиген шөлүн шын эвес хуваап, кайы-хамаан чок чөпшээрел берип турган. Хамаатыны эш Александров райпо участогундан сиген кезер чөпшээрелдиг тургаш-ла хоорай Совединден база алган болуп турар.

Районуңң саң-хөө киллизи нормадан ажыг малдыг хамаатыларга көдээ ажыл-агый үндүрүүн четче онаавайн турар. Оон түңнелинде 145 өрегеге үндүрүг онааттынмаан. Ол ышкаш страхование база-ла ындыг байдалда.

Мал хүлээп альрының пунктузу районда чок. Күрүнеге мал садар дээн кижилер болганчок-ла бергедээшкинге таваржыр. Малды ыяп-ла «Суктак» совхозче чедирип садар, ол аразында хөй үе-шак чарыгдаттынар, артык шүүдел үнер. Сессияга санал берген депутаттар-даа, активтер-даа район төвүнге мал хүлээп алыр пунктуну тургузар айтырыгны көдүрбүшаан, чер-черге хамаатыларның хуузунда малының үчётотчёдун чурумчударының болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын хажык чокка күүседиринин талазы-биле боттарының ажыктыг санал-онаалын берген.

Район Совединиң сессиязы чугаалашкан айтырыг талазыбиле тодаргай шиитпирии хүлээп алган.

Д. АРАКЧАА,
«Шын» штаттан дашкаар корреспондентизи.

Төрээн чуртта

Амурда - Комсомольскиде Ильич аттыг тепловозтар колонназы тургустунган. Колонnаны хүндүлүг демир-орукчу коммунист Андрей Михайлович Горохов баштаан. Горохов болгаш ооң эштери В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга уткуштур пландан ажыр 120 муң тонна чүүктерни дажыглаар, 60 тонна дизель кывар үүлүн камнап алыр, шупту коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары болур деп хүлээлге алган.

СЭТА-ның корреспондентизи Комсомольскиден ол тепловозтар машинистериниң баштайгы чедиишкиннерин дыңнаткан. Сентябрьның 4-че дүнезинде П. И. Дробышев нормадан 200 тонна ажыг деңзилиг чүүк чүдүрген составты чедиргеш, дүрген чоруурунуң техниктиг нормазын ажыр күүсеткен. Ооң каш-ла шак мурнунда Литовко деп тайга станциязындан бир поезд келген. Ол колонnаның удуртукчузу А. М. Горохов деңзи нормазындан 240 тонна ажыг чүүктү сооргүп эккелген.

—✦—

Одессаның Роза Люксембург аттыг кондитер фабриказында шуудулга-механизастаан ийи күчүлүг шугумнарны ажыглалга киирген. Ооң түңнелинде бүдүрүлгениң коллективи садып алыкчыларның хөй-биле хереглеп турар конфетаны бүдүрүп үндүрерин үш катап көвүдеткен.

Одессаның кондитер ажылданчылары продукциянын ассортиментизин чаартып немээринге улуг кичээнгейни көрүндүрүп турар апарган. Олар мөөннеп садар сес садыг организацияларыбиле шуут харылзааларны тургузуп, боттарының фирма магазиннерин Одессада болгаш Киевте ажыткан. Ол чорук чонның хереглелин эң дээре ооренип көвүр арганы берип турар. Садып алыкчыларның хереглелин барымдаалаваш, бүдүрүлге план ёзугаар 38-тиң орнунга 54 чаа сорттарның конфетазын бүдүрүп үндүрерин шиңгээдип алган.

☆ ☆ ☆

ПВС-ТААВЫЧЫЛАР ЭЭЛЧЕГДЕ

Тус черниң нарын сукно бүдүрер каттыжыышкынының чыл эгезинден бээр пландан ажыр ажылдап кылган постери-биле Брянск областың Клинца хоорайының бүгү чонунга костюмнерни даарап берип болур. Ол каттыжыышкында Ленин аттыг, Октябрь революциязы аттыг болгаш Коминтерн аттыг фабрикалар бар. Бүдүүлгелерниң коллективтери В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга алдар болдурган күш-ажылчы ээлчегде ажылдап турар.

(СЭТА-ның корреспондентизи).

В. И. Ленинниң Музей-квартиразы

СЭКП Төп Комитединиң Пропаганда килдизи политиктиг чырыдыышкын Бажыңарының консультантыларының семинарын бо чылдың чайынында Москвага эрттирген. Семинарның үезинде найысылалдың болгаш ооң чоок қавызының қайгамчык солуун хөй түүлдерин барын көрдүвүс. Бирги эзлчегде Владимир Ильич Ленинниң Кремльде Музей-квартиразынга чордувус. Семинарның киржикчилери бистер улуг баштыңчыыстың болгаш башкыыстың Октябрь революциязының соонда, Совет эрге-чагырганың баштайгы чылдарында ажылдап, чурттап турган төөгүлүг черин аажок сонуургап көрдүвүс. В. И. Ленинниң Музей-квартиразынга баргаш, көрген, билгеним солуун түүлдерни чамдыызын допчулап көргүзер бодаан мен.

I.

Москваның Кремли — бистиң Төрээн чуртувустуң чоргаараалы болгаш алдары, Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң найысылалыының чүрээ. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының съездилери, партия Төп Комитединиң Пленумнары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң болгаш РСФСР-ниң Дээди Советиниң сессиялары Кремльге болуп эртип турар. ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиуму болгаш Совет Чазак база ында ажылдап турар.

Чазактың улуг хүлээп алышкынналары, улусчу улуг хуралдар, партияның болгаш күрүнениң эң чугула төвүлел хуралдары база-ла Кремльге чыглып турар. Даштыкы күрүнелериниң элчиннери боттарының бүзүредилге бижиктерин ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумуунуң Даргазынга дамчыдар дээш, Кремльге чедип кээрлер.

Амгы үениң эң-не депшилгелиг болгаш эң-не чаагай идеялары Москваның Кремли-биле сырый холбашкан. Амгы үениң эң-не чугула документилеринде «Москва, Кремль» деп эргим, үнелиг сөстер бижиттинген болгаш бижиттинип-даа турар. Кремльге турасклалдыг хөй черлер, хөй түүлдер бар, ындыг болзажок, оларның иштинден эң-не эргим үнелии— Коммунистиг партияның болгаш делегейде эң баштайгы Социалистиг күрүнениң үндезилекчизи Владимир Ильч Ленинниң адыбиле холбашкан черлер болур.

Эргим Ильичиниң амыдыралын "болгаш ажыл-чорудулгазын ханызы-биле өөренирин эргежок чугулазын «Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга белеткел дугайында» СЭКП ТК-ның Докладчыдында тодаргай айткан. Владимир Ильич Ленин Кремльге беш чыл чурттаан. Совет Россияга эң-не аарберге чылдарда чурттуң бүгү амыдыралын В. И. Ленин Кремльден, ында ажылчын кабинединден удуртуп турган. Хамаатты дайынның болгаш дашкы-тыкы интервенцияның үезинде фронтуларына ол оортан командылап, башкарып, чаа күрүне аппарадын организастаарының, улус ажыл-агыйын катап тургузарының болгаш даштыкы күрүнелер-биле болгаш өске улустар-биле Совет Россияның харылзаларын экижидериниң нарын айтырыгларын шиитпирлеп келген.

— В. И. Ленинге баштаткан Совет чазак ооң саналын ёзугаар 1918 чылдың март 12-де Москваның Кремлинге Петроградтан, амгы Ленинградтан көжүп чедип келген—деп, экскурсия башкарыкчызы биске чугаалады. Алдарлыг орус архитектор М. Ф. Казаковтуң төлевилелии ёзугаар 1788 чылда Кремльге туттунган бажыңга Совет чазак 1918 чылдың мартта ажылдап эгелээн.

В. И. Ленинниң ажылчын кабинеди болгаш квартиразы ол бажыңның үшкү каъдында турар. Ильичиниң ажылчын кабинеди — ийи-ле соңгалыг, аажок бөдүүн болгаш улуг эвес комната. Ында бүгү-ле байдалдар база түүлдер дыка бөдүүн. Ногаан сукно пөс-биле шыптыган бижик столу ооң төп черинде тургустунган. Үк столдуң кырында ийи телефон аппарады, бижик херекселдери, бичии хачы бар. Бодунуң адынган чугаалар хавын Владимир Ильич ол хачылар-биле чазып турган. Оон аңгыда столдуң кырында демделгел кылыр блокноттар, календарь кажан электри чырыы өже бээрге, ажыглаар стол лампазы болгаш узун лаз бар.

Бижик столунуң оң болгаш солагай талазында ном этажеркалары бар, партийжи съездилерниң, конференцияларның материалдары, шиитпирлери, тайылбыр литература ында кадагалаттынып турар. В. И. Ленинге келген кижилер олурар дөрт чымчак кресло сандайлар бар, үк сандайларны чымчак алгыбиле шыпкан болгаш улуг баштыңчының ажылчын столунуң баарында тургускан төгериксимээр столду долгандыр салган. Владимир Ильич чымчак сандайга олурар хөңнү чок чораан болгаш өрүп кылган кадыг сандайга олурар турган.

Ажылчын кабинеттиң ханаларында ном шкафтары бар, ында номнарның ниити саны үжен муң экземпляр ажыг, оларның аразында: К. Маркстың, Ф. Энгельстиң, Г. Плехановтуң чогаалдары, орус революсчу демократтарның номнары, энциклопедия словарьлары болгаш чечен чогаал литературазы. Владимир Ильич Ленинниң хуузунда ол библиотеказында даштыкы литератураның хөй номнары база бар, оларны Владимир Ильич доктаамал номчуп, ажыглап келген. В. И. Ленин тос даштыкы дылдарны билир турган, ооң иштинде англи, немец, француз, италь дылдарны ол хостуг билир чораан.

В. И. Ленинниң ажылчын кабинединде ында хөй географ чуруктары бар, бодунуң амыр-соксаал чок ажылынга үк чуруктарны ол үргүлүү ажыглап келген. Бо чуруктарның аразында: Россияның Европа болгаш Азия кезээниң орукхарылзаа чуруктары, Совет чурттуң мурнуу кызыгаарларының чуруктары, Кызыл Шеригниң турар байдалының чуруктары бар.

Ажылчын кабинединге Владимир Ильич Ленин «Совет эрге-чагырганың элчелиг соруулгалары», «Күрүне дуғайында», «Улуг эгелээшкин», «Пролетариат диктатуразының дугайында», «Коммунизмде ургларның «чөөнизээр» аарыы», «Аъш-чем үндүрүүнүң дугайында» деп эң чугула номнарын бижээн. Россияны электрижидериниң улуг ужур-дузазын барымдаалавышаан, В. И. Ленин 1920 чылда ГОЭЛРОның (Россияны электрижидериниң Күрүне планы) алдарлыг планын Кремльде ажылчын кабинединге чогаадып кылган. «Коммунизм—ол дээрге, Совет эрге-чагырганы бүгү чурттуң электрижидилгезинге кадары болур» деп, ленинчи өөредигин СЭКП-ниң XXIII съездизи улам ыңай сайзыраткан болгай.

Бодунуң кабинединге В. И. Ленин ажылчы чоннарның хөй саныг төлээлерин, даштыкыдан келген күрүне болгаш хөйнинити ажылдакчыларын, делегейниң революстуг шимчээшкининиң киржикчилерин хүлээп ап, оларның-биле чугаалажып турган. Делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң сураглыг ажылдакчылары Марсель Кашен, Антонио Грамши, Василь Коларов, Георгий Димитров, Бела-Кун, Уильям Галлахер, Сен-Катаяма болгаш өскелердаа Ильичиниң ажылчын кабинединге кээп, ооң-биле чугаалажып орааннар.

1918 чылдың ноябрь 23-те В. И. Ленин Индияның улустарының төлээлекчилерин хүлээп алган, олар ыйбарлдың байырлыг чагаазын улуг Ленинге тудусканнар. 1919 чылда В. И. Ленин Афганистанның элчини Мирза Мухаммед хан Яфталиин хүлээп алган, бодунуң национал хамаарышпас чорун дээш демисежип турар Төөн чүктүң улустарын Совет Россий изин-биле деткип турарын Афганистанның чазаанга дамчыдарын элчинден дилээн.

В. И. Ленинниң ажылчын кабинедя-биле кожа хуралдаар зал бар. Үк залга Улус Комиссарларының Чөвүлелиниң, Күш-ажыл болгаш Камгалал Чөвүлелиниң база партия Төп Комитединиң Политбюрозунуң хуралдарын В. И. Ленин үргүлүү даргалап келген. Аргын турган кылып каан кадыг сандай ол залдың төп черинде туруп турар. Сандайның кырында мынчаар бижээн сөстерлиг саазын бар: «Улус Комиссарларының Чөвүлелиниң, Күш-ажыл болгаш Камгалал Чөвүлелиниң база Политбюронуң 1918 чылдан 1922 чылдың төнчүзүнге чедир хуралдарының үезинде В. И. Ленин бо сандайга олуруп турган».

Үк залдан үне бээрге, эжик аксында коридор бар, ол коридор В. И. Ленинниң ажылчын кабинединге кээп, ооң-биле чугаажып орааннар.

1918 чылдың ноябрь 23-те В. И. Ленин Индияның улустарының төлээлекчилерин хүлээп алган, олар ыйбарлдың байырлыг чагаазын улуг Ленинге тудусканнар. 1919 чылда В. И. Ленин Афганистанның элчини Мирза Мухаммед хан Яфталиин хүлээп алган, бодунуң национал хамаарышпас чорун дээш демисежип турар Төөн чүктүң улустарын Совет Россий изин-биле деткип турарын Афганистанның чазаанга дамчыдарын элчинден дилээн.

Бодунуң кабинединге В. И. Ленин ажылчы чоннарның хөй саныг төлээлерин, даштыкыдан келген күрүне болгаш хөйнинити ажылдакчыларын, делегейниң революстуг шимчээшкининиң киржикчилерин хүлээп ап, оларның-биле чугаалажып турган. Делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң сураглыг ажылдакчылары Марсель Кашен, Антонио Грамши, Василь Коларов, Георгий Димитров, Бела-Кун, Уильям Галлахер, Сен-Катаяма болгаш өскелердаа Ильичиниң ажылчын кабинединге кээп, ооң-биле чугаажып орааннар.

1918 чылдың ноябрь 23-те В. И. Ленин Индияның улустарының төлээлекчилерин хүлээп алган, олар ыйбарлдың байырлыг чагаазын улуг Ленинге тудусканнар. 1919 чылда В. И. Ленин Афганистанның элчини Мирза Мухаммед хан Яфталиин хүлээп алган, бодунуң национал хамаарышпас чорун дээш демисежип турар Төөн чүктүң улустарын Совет Россий изин-биле деткип турарын Афганистанның чазаанга дамчыдарын элчинден дилээн.

Ажылчын кабинеттиң ханаларында ном шкафтары бар, ында номнарның ниити саны үжен муң экземпляр ажыг, оларның аразында: К. Маркстың, Ф. Энгельстиң, Г. Плехановтуң чогаалдары, орус революсчу демократтарның номнары, энциклопедия словарьлары болгаш чечен чогаал литературазы. Владимир Ильич Ленинниң хуузунда ол библиотеказында даштыкы литератураның хөй номнары база бар, оларны Владимир Ильич доктаамал номчуп, ажыглап келген. В. И. Ленин тос даштыкы дылдарны билир турган, ооң иштинде англи, немец, француз, италь дылдарны ол хостуг билир чораан.

В. И. Ленинниң ажылчын кабинединде ында хөй географ чуруктары бар, бодунуң амыр-соксаал чок ажылынга үк чуруктарны ол үргүлүү ажыглап келген. Бо чуруктарның аразында: Россияның Европа болгаш Азия кезээниң орукхарылзаа чуруктары, Совет чурттуң мурнуу кызыгаарларының чуруктары, Кызыл Шеригниң турар байдалының чуруктары бар.

Ажылчын кабинединге Владимир Ильич Ленин «Совет эрге-чагырганың элчелиг соруулгалары», «Күрүне дуғайында», «Улуг эгелээшкин», «Пролетариат диктатуразының дугайында», «Коммунизмде ургларның «чөөнизээр» аарыы», «Аъш-чем үндүрүүнүң дугайында» деп эң чугула номнарын бижээн. Россияны электрижидериниң улуг ужур-дузазын барымдаалавышаан, В. И. Ленин 1920 чылда ГОЭЛРОның (Россияны электрижидериниң Күрүне планы) алдарлыг планын Кремльде ажылчын кабинединге чогаадып кылган. «Коммунизм—ол дээрге, Совет эрге-чагырганы бүгү чурттуң электрижидилгезинге кадары болур» деп, ленинчи өөредигин СЭКП-ниң XXIII съездизи улам ыңай сайзыраткан болгай

КЫЗЫЛ-БӨРТТҮГ

(Төнчүзү. Эгези № 212, 213, 214 «Шында»).

Аалдар чайлагларда. Хек үнү чайтылавышаан. Оът-сиген шал көк. Чечектер, чүзүнү өң-баазын боордан, часкы чайынды-ла, сүстүп чыдар.

Кызыл-Бөрттүг сумудан улаг аъды мунупкаш, сеткили сергек, сагыжы чаагай тутсуп орган. Өскен черинің каазын үре эрткен соонда көрүп каан, өөрүшкүзү хайнып, күюм чүрээ кустугуп чораан. Ынчалза-даа ол канчаар доругуп келгенин, ачазының денертен баргаңын, төрээн нөзиниң карааның изиг чажын, соңгу адазының доң бызарлыын утпаан, база-ла бодап кел чыткан.

Дөрт чыл дургузунда Кызыл-Бөрттүг хөйнү көргеи, хейге өөренген. Оон туржук, бодунуң билиглерин өскелерге дамчыдып эгелээн.

Бир эвес Кызыл-Бөрттүг адыргак, бодун тогдынар, колчук эр болза, незиниң залынче доозуныи доюлдур, ыт-кушту ээртир челзип кире бээр ийик. Өгге баргаш, ында улус-биле каш борбак, эрбеи тен дег, каржы сөстер солуза каапкаш, соңгу адазының кырынга-ла баар ийик. «Буура кырыр, бодаган өзер. Таңды дег бедик, далай дег улуг эртемниг, кайы хире-дир мен че? Шагда мени канчалтык сеп?» Хол чедериндеп безин чалданмас ийик.

Чок, аревэчи Маады Кызыл-Бөрттүг ынчаар кижизиттинмээн. Ол—чаа үеиң, чаа салгалдың кижизи. Кызыл-Бөрттүг соңгу адазының сеткилин хомудатпас дээш, ооң-биле канчаар ужуражырының, канчаар чугаасоот кылырының дугайын бодап чораан. Кызыл-Бөрттүг соңгу адазын эвес, эрткен үеии, феодалдыг тургузугну хайыра чок буруудадып чораан: аш-түрегге, карацы-бүдүүлүкке шаагдаткан арат Тывала болуп эгелээн улуг өскерлиишкиннерни чедир билбээн, чедир үнелевээн. Ындында-ла көвүдеп орган өг-бүлезиниң иштинге ам база бир, кидин хырын үеининде, артык аас немежип кээрге, ашак кылыхтанмас харыы чок болган.

Кызыл-Бөрттүг чортпушаан келгеш, незиниң өөнүң чанында баглашка кээп дүшкен. Дүшмалары үне халчып кээп, акызын танывайн, өөнче дедир, маңнажып кирип турганнар.

Өгге кирип келгеш, Кызыл-Бөрттүг аажок хүлүмзүрүп, чедип келдим дээп ышкаш, үр-ле кайгап турган.

— Экии, авай!—дээш, баштай-ла незиниң холундан барып алган.

Адаан тазартыр таартып алган бажының дүгү, аът чели дег туруп келген; калбак баг сарыг кур-биле ыыра куржангаш, шеңг хөлеңин чиңге белинче шевергини кончуг бөле тыртып алган; кылаң кара савыяа сапыктыг, танывры шыраилыг аныяк эрни көрүп каашсоңгу адазы сербээдей хона берген. Оон үгаанында бодалдар, дээрде кызаңнаашкын дег маңнажып турган. Селбер баштыг, самдар терликтиг, ойбак идиктиг баллырбежек бичии оолдуң тудуп орган аяан ол дүүн чаа-ла төтепкен ышкаш болган.

Кызыл-Бөрттүг соңгу адазынга оон ынай боданыр чай бербейн барган. Ашактың холундан алгаш, хөөрээн турган:

— Кыргаинар, кайы хире чурттап ор силер? Канчанмаандаа-дыр силер, ха-ха.

Кызыл-Бөрттүг харыы-даа манавайн, дүңмаларында-ла бараан. Бичиилерни өрү кедүрүп, ортаннарының баштарын суйбап, шала улугларының холдарын-даа тудар.

Иези буу-хаа чем кыла берген. Соңгу адазы орта-ла чугаа кылып чадап каан. Кызыл-Бөрттүг ооң ындыызын баш удур билип, ону эскербээн кижи болуп билбээнеиеп. өөренип чораанының дугайын төкаап-ла орган.

Шай болу бээрге, Кызыл-Бөрттүгже нези аяк сунарга, соңгу адазы артында өскээр көрүп берген.

Элээн үе эрткен соонда, ашак оң кирип:

— Оглувус-даа келген чүведир. Бичии чүвени база шурады каапгас сен бе?—деп, кадайындан айтыргаи.

— Ажырбас, мен ындыг чүве зас дээр эвес мен—диидиртирзин-не нези тура халаап, хойтпазында-ла барган.

Кызыл-Бөрттүг даалыын киирип келгеш, үжей берген. Оон баштай-ла дүңмаларынга чигир үлеп эгелээн. Кижи бүрүзү элдепейлиг чараш белектер алган. Кым—сарыг баштыг, чиңгир көк карактыг ойнаарқыс, кыи—ала бомбүк, кым — долган-долган салыптарга, маңнап турар бичии чыгаан, кым—тударга-ла сыйт дээр ыт, кым—хүрең хилиң адыг... Ындыг кайгамчык ойнаарактар көрген эвес, чамдыктары шуут коргуп, ыглажып, чанынга чагдавайн аныяктар Кызылче өөренип чоруткан, Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, Кызыл-Бөрттүг Хүтке ээп келгеш, диииг суртаал апарган.

ЧАЙЛАГ ШКОЛАЗЫ ☆ БАШТАЙГЫ КИЧЭЭЛ ☆ ЛЕНИННИҢ ЧУРУУ ☆ ЭҢ ААС-КЕЖИКТИГ КИЖИ

Нам үүрүнүң даргазыныың, суму тергиилекчизиниң, дерги садыының өглери баштаан кезек залдар аразында доң кырында араттар бедик сери туткаш, чаглактыг сериин чер кылып каан. Чоон дыттарыы ужур шапкылаазш, калбартыр чоңгулааш, стол, сандайлар кылып каан. Буттарын черде чыпшыр кадагылап каан, шимчеш дивес.

Чыглыр дээн хүнүнде эртежик өөреникчилер кээп эгелээн. Аътшг, чадаг, шарыда ушкажып алган-даа кижилер бар. Чымчак идиктиг, кызылдаван-даа уруглар бар. Уругдарыын үдеп келген ада-иелердаа бар. Школа деп үвени көөр дээш келген, аиаа-ла сонуургактар-даа бар.

Удатпаанда Хүт сумузунуң тергиилекчизи биле Кызыл-Бөрттүг баштаан даргалар четкилеп келген. Олар башкы столлуиуң кырын кызыл пөс-биле шыпкаш, ооң кырынга «Өөренилии» деп иогаан карттыг үжүглелдер, кыдыраалтар, карандаштар салып каанпар.

Чаа-ла чазаан будуваан, чуксуг столдардан үжеи шаа өөреникчилер саазын, карандаштардан карак албайн органнар. Кызыл-Бөрттүг оларны эргий көрген: чаа чеди-сестээн, курзукпайлар-даа бар, бодуиуң мыыңай-ла үе-чергези-даа бар. Араттар уругларын долгандыр туруп алган турганнар.

Чечен болгаш дурген чугаалыг сумү тергиилекчизи чайлаг школазыныың база ооң бүгү делегей революциязынга канчаардаа аажок улуг ужур-дузазыныың дугайын допчу сөзүнге онзалап демдеглээш, эртем-билиге саат чок өөренип алгаш, күрүненің алдын өртектиг кадрлары болуруи уругларга күзээш чорупкан.

Араттарның тараар хөңнү чок. Олар шынап-ла кичээл деп чүвени көрүксеп, дыңнаксап турганнар. Оларның ындыг хөөнүн Кызыл-Бөрттүг өттүр билип каан.

— Сонуургаар кижи бар болза, уруг-дарыының эң баштайгы кичээлин көрзүн, ажырбас—деп. чугаалаан.

Кым-даа чорбаан.

Өөреникчилерниң агтарын кыйгырып танышкаш, чайлаг школазының чурумун таймылырлааш, Кызыл-Бөрттүг турүп келген:

— Уруглар?—дээш, башкы аяар, тодаргай болгаш бир дескн үн-биле чугаалап эгелээн.— Бөгүи силер эртем-билигниң эжиин бир-ле дугаар ажып кирип турар-дыр силер. Бо хүн силерниң бүгү чүрттталгаңарга эң чырык, эң уттундурбас хүн болуп артып калыр. Чаа Тываның аас-кежиктиг чаштары-дыр силер. Бодап көрээлиңер, уруглар, силериың ада-иелериңер. өгбелериңер кандыг коичуг карацы-бүдүүлүк, каржы-дошкун амыдыралды көрүп чоржуу? Иштики, даштыкының ийи лакпыр дарлалынга хемдиткеш, «балдырывыстың эъдинде балыглап чораан сорбу бар» деп, бөгүи килең-биле сактып турарлар.

Кызыл-Бөрттүг феодалдыг Тываның дужүнда араттарның ядыы-түреңги амыдыралын урууларга тайылбырлап бергеш, оон оларның хостуг шөлээн чүрттталганы тыпканын чугаалаан:

— Таңды, Саян ийинге бодуиуң тускай догуннаан хостуг күрүнезин тургүзүп, араттарның аас-кежиктиг апарганы — улуг ССРЭ-ниң ачызы-дыр, уруглар. 1917 чылда орус чүрттүнга Октябрьның социалистиг Улуг революциязы гиилээп. Ону кижи төрелгетенниң шылгараан үгааныыг баштыңчызы Ленининиң тургусканы болшевик нам баштап үнген. Ленин башкы революцияга чаяан төрүттүнген, чажылдан-на йомдептерге ынак, салым-чазаанныг өөреникчи чораан. Ону чажында Володя деп адаар. Бир катап бичии Володя ном тудуп алгаш чорда, оолдарын дотпалаан кастар шоглап келген. Кортук оол болза, номун октапкаш, ыы-сыы-биле дезиптер турган ийик. А Володя коргар туржук, номун адаанга баскаш, ойталап чыдыпкаш, ийи будубиле теп тургаш, кастарны чагдатпаан-дыр. Ынчап чыдырда, иезн кээп чарып алган. Номун салбаан.

Өөреникчилериің каракгарында оттар чалбыыштапып, арыннарында хүлүмзүрүг чүгүржүп турган. Бичии Володяның номга сундулуун магадаан, дидимин кайгаан, тывынгырын чаптаан араттар безин шимээргежип, сымыранчы берген.

— Дарлаткан кижилерге хостапган бичии Володя ном тудуп алгаш, Ленин башкы боду эң кадыгберге амыдыралды көрүп чораан. Ак хаанның чазаа ону каш удаа тудуп кара-бажыңнап, шөлүп келген. Ленин башкы Тывадан ырак эвесте, мыңаай Саян сынының эдектеринде, Шушь деп хем кыдыында суурга шөлүттүрүп чораан. Ленининиң революсчу тура-соруун ким-даа сып шыдаваан. Дайзыннар аңаа улам өжээнигип турган. Ынчангаш 1918 чылда Ленинии бир дайзын ооң хөрээнче дөрт-беш өттүр боолап балыглаан.

Ыыттаар кижи чок.

Ленинии канчаар эмнеп турганын, ооң дугайында ажылчын, тараачын кижилериің сагыш човаап турганын, баштыңчының каң дег мага-бодуиуң бижыын, ооң катап ажылдап делегейниің ажылчы чоннарының изиг чүрээ, хан-дамырлы, ынак баштыңчызы Владимир Ильич Ленин амыдыралдың бежен дөрт харлыында, ырыы кедерээш, хайыралыг назынындан чарлып, өлүг бойдуска саиаткан-дыр.,

Орта четкеш, Кызыл-Бөрттүгнүң үнү, боду билбээнде-ле, сирлеш дээи. Чугаазының аяиын ышкына каапкаш, оозун эдип чадап, сестерге будулуп, кезек үеде харлыга бергеи. Башкы деттип ап четтикпээнде-ле, ынаар өөреникчилер артында бир үн чүш дээн соонда, кижи ишкирии бергеи. Кызыл-Бөрттүг көөрге, амдыы чаа-лз оглун үдеп келген шала аныяк херээжен чаш уруун хөрээнде удудур көдүрүп алган, өскээр көрүү берген, караанның чажын чодуп турган. Хожандаазындан арай элээди уруу незиниң эдээнден туттунуп алган, ыглажырай берген турган. Оларны көрс каапгарга, Кызыл-Бөрттүгиің хөрээ долуп келгеш, хаайын өрү бир-ле үве саргып чоктай берген. Карак чажы ияш кыныырга, арай боорда тыртып алган. Араттар шупту доңгайжы берген турганнар. Өөреникчилер-даа ыыт чок.

Ленининң дугайын Хүттүң араттары ооң мурнунда-ла биллр, ооң мурнунда-ла дыңнаан. Ынчалза-даа Кызыл-Бөрттүг башкының чугаазы ол бүтүнү каракка көргүзүп келген ышкаш болган.

— Уруглар! Улуг Ленин мөчүзе-даа, ооң номналы бөмбүрзектиң алды кеэзээнің бир кезээиде—ССРЭ-де боттанган. Ооң соо-биле Моолдуң болгаш Тываның арат, чокнары чоруп орар. Ленининиң номналыының бүтүү делегейге тиилээр өйү келир. Ол үеии дүрген чоокшуладыр дээш, эртемнер-биле карак кызыл чепсегленип, Ленининиң херээ дээш, ооң тургусканы Коммунистиг намның херээ дээш демисежир ужурлуг силер, уруглар.

Кызыл-Бөрттүг стол артындан улуг чурук эккелгеш, самбырага азыпкан.

— Бо-дур, уруглар. Силериың өөренир, чурттаар, ажылдаар чолуңар дээш демисежип чораан кижи — Владимир Ильич Ленин!

Соонда столдарда уруглар тура халчы берген. Чурук көөр дээш, араттар өөреникчилериің артынган чыыра кылаштажып келген.

— Бир дугаар кичээл төнген, чапсарлаар—деп, Кызыл-Бөрттүг чарлаан. Тараар чүве кайда боор, уруглар-даа, ада-иелерда самбыраны үтлей-ле бергеннер. Улуг хавактыг, шиш салдыг, кедергей чазык болган буянныг шырайлыг, каракгарының уштарын шала имирертир хүлүмзүреп алган Ленин башкы чыылганнарже аажок хөлүг көрүп орган.

Кызыл-Бөрттүг бирде баштыңчының чүруунче көрүп, бирде өөреникчилериичe, чыылган араттарже көрүп, улуг Ленининиң номналының суртаалчызы, улустүң башкызы апарган, чырык өртемчей кырында эң аас-кежиктиг кижилериің бирээзидир мен деп боданып турган.

К. КУДАЖЫ.

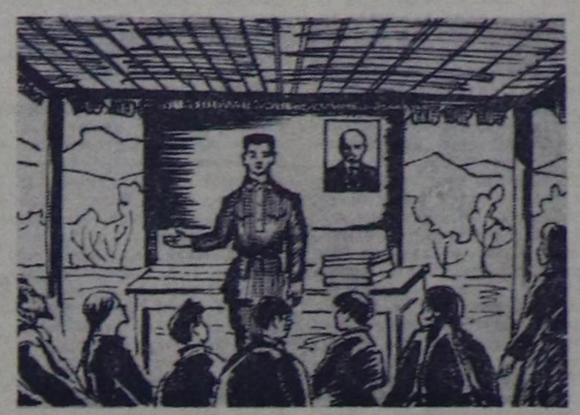

ЫРЫ-БИЛЕ УЖУРАЖЫГ

Евгений ОСЕТРОВ, литература критиги.

Бир эвес шүлүкке кирген сөстү мөңгүн-биле чижеглээр болза, ырга кирген сөстү алдын дизе ажырбас боор. Бистиң үлузувус ырга кончуг ынак, ынчангаштың харын «Москвага ырга өөренир» деп чугаа тыптып келген чадавас. Гоголдуң мерген чугаазыбиле алырга, ыры болза чоннуң амыдыралы, өңгүр чараш будуктар-биле чуруп каан дег чурумал, чоннуң амыдыралының ханы үжурун илереткен шыиныг түүл-дур.

Шынап-ла, Михаил Исаковскийиің ырларын көөр болза, оларның сөс бүрүзү чоннуң медерелиигe болгаш чоннуң чүрээнге сиңиихкеи. Амгы ыры чогаалының өгбезининң чогаалдарының чыылгазын үндүрүп турар хүнчерде «Катюшаның» авторунуң алдар-сураглыг болган үжурун бодазас арга чок.

Ала-чурттуң Улуг дайынының чылдарында каяа-даа чораан. Михаил Исаковскийиің ырлары соруктуг болгаш эргелиг, кадыг-дошкун болгаш ынакшыл уяны сиңиигип дыңналып турганын утпас мен. Бистиң шүлүк чогаалывыс ынчан эки чаалажып турган деп болур. А Исаковскийиің ырлары черле онза. Олар кижи бүрүзүнүң чүрээнге сиңиигип, кайгамчыктыг чепсек болуп турган.

Ала-чурттуң Улуг дайынының үезинде чоннуң сагыжынга кезээде артар кайгамчыктыг ырлар төрүттүнгеи. Ынчаарга солдат бүрүзүиге эргелиг «Катюша» Волга хемден Берлин чедир чаңгыланып чораан болгай! Михаил Исаковскийиің оон ыңай «Ой, туманнарым, туманнарым», «Фроит кавызында арыгда», «Дайындыва чалыы уруг дайынчыны үдээн», «Дыпнанар, эштер...» деп ырларны бижээн. Дошкун болгаш өлүмнүг дайзын-биле согушкан муң-мун кижилер шүлүктүнүң сөстерии ырлап эрткеи.

Михаил Исаковскийиің шүлүк чогаалы чүге эргим болгаш иептерецгей апарганыл?

Ооң шүлүктери хөгжүм ышкаш чараш болгаш үнген суг дег арыг. Ол хөй-хой чылдарның дургузунда бижип, деңнелгелерни, нарын аргаларны бичелеп чыгбышаан, чоннуң ларихтиг характерии илереткеи. Дөртеи дөрт чылда Пушкиниің «дайынчы аас-кежии таптыг-ла кээп тур» деп одуругларын магадап-байырлап катаптап турувуста, Исаковский бүгү улустуң сеткилин, хөөнүң илереткеи шүлүктү бижээн. Ооң «Чечектеи эки чүве-даа чок...» деп ол шүлүүнде чүнү көргускеиил? Ынакшыл болгаш чаты бе? Ындыг-ла, ынчалза-даа оон артык утка база бар. Шүлүкте биживээп-даа болза, часпың оттуушкунуың дугайында сеткил бистиң тиилегере бүзүреливистиң демдээ кылдыр билдиишп турган. Час дугайында бижээп сөстерии хандыр бодап көрүнерден. «А долгандыр садтар агарган, садтарда майның чечээ салбакталган, дээрде айның арыын канчаар...» Кончуг-ла чурумалдыг чараш бижээн ийин!

Исаковский чүгле өөрүшкүнү эвес, дайынга качыгдаар чоннуң чидиргилерин база илередип келген. Дөртеи беш чылда ол «Төрээн бажыңымны дайзыннар орттедиикеи...» деп шүлүүнде дайындан эп келген солдаттың дугайын бижээн. Чидиргиниң болгаш човуланың аар сеткили номчукчуну бөгүн бегин хаара тудуп келир. Автор улустуң аас чогаалында иептерээн «ийи орук белдириидеи», «делгем ак ховуда», «хөөрүи оът дүй үнген», «күү хая базырыктыг», «карак чажы төктүп турган» дээн ышкаш сөстерии элбек ажыглаан. Дайындан келген кижиниң муңгарадын хуваажырыиче автор бисти албадап кээр: «Солдат улут тынгаш, күрүи эде тыртказ, бодуиуң чүктээр шоодайии ажыдып алгаш, ажыг суглуг шилди хөөрүиү куу хая базырымнга салып каая...» Ол кижи чоок кижилериниң өлүмүя, ыыак Прасковьязыны салымыи ырлап турар.

— Ельна чанында мээң төрээн суурум Глотовканы дайзыннар өрттедиикеи—деп, шүлүкчү тайылбырлаар.— Смоленск кавызында ол төрээн черимге 1944 чылда дайзынның аг-шериидеи хостаан соонда чораан мен. Бистиң Всходск районувусха чүгле чаңгыс суур бүдүи арткан, өскелери өрттенген. Кижилер боттарының бажыңнарыи тургаи черлерде доңгур кара төжектерге кээп тургаиын көргеи мен. Ол дугайын биживес арга чок. Шүлүк боду-ла үнүп келген.

Мен кандыг-бир тодаргай черии шүлүкке адаксавас мен. Мени чер эвес, а кижи, ооң сагыш-сеткили соиуургадыг турар. Ынчалзажок чүнүдаа бижииримге мээң чүрээнге кижи Смоленскиим кавызы чурттаи чоруур. Эрге-кара чажымдан билир черимни болгаш таныыр чоиумиу бодап, оларның өөрүшкүзүи болгаш човуланы үлежип келгеи мен.

Чаага дадыккан кижиниң кадыгдошкун дуржулгазын Михаил Исаковский даңгырак, Төрээн чуртка бадыг-быжыг сөзү кылдыр илереткеи: «Тулааларга дүжүп-даа туржук мен, дошгарга доңуп-даа чоржук мен, ынчалза-даа база катап сөглээр болзуңза, мен ол бүгү чүүлдериа катап эртер мен». Оон ыңай мындыг бодалды илереткеи: «Күзелдеримни болгаш идегелдеримни сээң-биле, кадыг-дошкун болгаш тодаргай, адаарганчыг салым-чолуң-биле кезээде холбаштырган мен». Мен болзумаа, мындыг сөстерни маны-дашка алдын-биле бижип хаар ийик мен.

Дайын сөөлүиде чылдарда Исаковский ажыл-агыйның катап тургузуушкуиун, хову ажылдарын, көдээиің байырлалдарын, ужуражышкыиарны болгаш чарлыышкыиарны, кижилериің чараш сеткилии бижээн. «Чаасчаазыраан гармонь», «Чодураа», «База-ла ийи баян чарыштырыш тур» деп ырлар ындыг. Көдээниң амыдыралы оон шүлүктериие хайгамчык чараш көргүстүнген: «Мени дыңна, эки сарыым, мени дыңна, чараш сарыым, кежээки хүн хаяазы сеи, кезээде өшпес ынакшыл сеи».

— Национал үидезииден хоорук чогаал мөңээ турбас-даа—деп, Исаковский чугаалап турар.— Шүлүкчүнүң дыны болза тудугжуунуң маныдажы, шаажаи кылыр кижиниң дойдовураа, алдын-биле чүве кзастаар кижиниң үнелиг материалы ышкаш болур ужурлуг. Аныяк чораан делегейниің кылымал дылы — эсперантону өөренип чордум. Ол дылга бижээн романнар, тоожулар, рассказтар безии бар. Ынчалза-даа эсперантога бижээн чаңыс-даа чогаал делегей культуразының байлаа болу бербээн. Мен база-ла элээн каш шүлүктү эсперанто дылга бижээн мен. Ынчалза-даа оларны орус дылче очулдурар азы парлаар дугайын бодап-даа көрбээн мен. Ол дээрге аиаа-ла шыдыг хандыкшыл болган. Дириг амыдыралга-даа, шүлүк чогаалынга-даа бодумнуң төрээн орус дылымны барымдаалаар мен, ооң дузазы-биле эң-не язы-бүрү бодалдарны, сеткил-хөөнүүн аяыи болгаш хайгааралдың бүгү байлаан белеи-биле, ханы, төгжүм ышкаш кылдыр илереднп болур.

Шүлүк бижнири—аиыяктың салымчолу дижир бис. Ынчалзажок ол хажыттынмас дүрүм эвес-тир. Чедеи харга чыгаан Михаил Исаковский чечек ышкаш шүлүктери бижип чоруур.

Чоннуң салымы-биле бүгү чурталгазын холбаан шүлүкчүиу магадаавс арга чок.

Өөренирин күзээннерге

Кызылдың автошколазы үшкү класстың чолаачыларын белеткээр курска кижилер хүлээп ап турар. Кичээлдер 1968 чылдың сентябрь 16-да эгелээр.

АДРЕЗИ: Шевченко кудумчузу 113 «а», телефон 34—94.

Хоорайның болгаш республиканың ном садыгларында «Советская энциклопедия» деп ном үндурер черге 1968 чылда үндурген тыва-орус словарь кирген. Словарьның редактору З. Р. Теннишев, өртээ—1 руб. 10 көпеек. Словарь 22 муң сөстүг. Амгы литературлуг дылдың нииитизи-биле хереглеп турар тускай терминологиязы болгаш Тываның бойдузуи, экономиитиг байдалын, амыдыралының онзагайын көргүзүп турар диалект сөстери база кирген. Сөстүң бижыг наттыжыышкынары, идиомалар болгаш аас чогаалының сөстери словарьда база бар.

Тываның географтыг аттарын база топонимиказын ында кошкан. Дээди болгаш ортумак өөредилге черлериниң башкыларынга болгаш сургууддарынга, очулдурукчуларга, радио, телевидение, парлалга ажылдаичыларынга, орус-тыва дылдарны өөренип турарларга, черле түрк болгаш моол дылдарны өөренип турар кижилерге словарь кончуг чугула.

ТЫВА РЕСПОТРЕБСОЮЗТУҢ НОМ САДЫГЛААР КИЛДИЗИ.

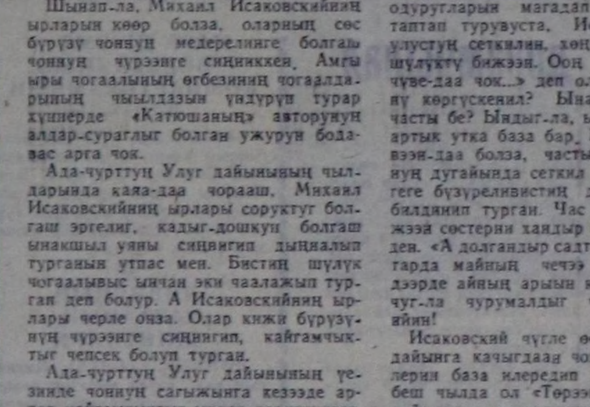

МОСКВА. ССРЭ-ниң Улус ажыл-агыйының чедиишкиннер делгелгезинде мыйыстыг бода малдың павильонунга чурттуң мурнахчы ажыл-агыйларының малдарының көрүлдези эгелээн. Совет эрге-чагырганын догуннаашкынының чылдарының дургузунда Литва ССР-те малдың литва кызыл уксаазын тургускан. «Либеришкис» совхоз ол уксааның Лекция деп шолалыг инээн делгелгеде көргүзүп турар. Ол инектен чылда саап алыр сут 6011 килограмм, сүдүнүң үскүру 4,08 хуу. Инектиң деңзизи 620 килограмм.

ЧУРУКТА: Кызыл литва уксаанын Лекция инээ.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Таварылга

Чоокта чаа бир-ле хүн Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колгозунуң девискээри, тайгадан 30 километр ырак Бора-Оорга машина орууидан ындыг-ла ырак эвесте ийи кара чүве суржуп, жаңнажып турарын чоруук кижилер бараннай көрүп эртип турган. М. Херел-оол, М. Хурал-оол ийи сиген бдлер дээш сараат чанынга хап келирге, адыг оолдары ойнап турганнар. Оолдар оларның бирээзин улуг-ла күш үндүрбейн түдуп алганнар, а бирээзи чоога хүдү халаап, үзүк чаштап аразынче киргеш четтирбейн барган.

Бора-Оорга дээрге тараа-сиген шолу, чөн хаймыктыг ак гоөу-ла болгай, тайга ээзиниң телдериниң маңаа кайын, канчап келгенин искрачылар кайгап, соңгурган чугаалажып турганнар.

М. БИРИ-САНАА.

Редактор К. К. КУДАЖИ.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 12-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Тевиг! База тевиг!» 10, 12, 2, 4, 5.45, 7.30, 9.55 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Билдинмес солдат чок» 10, 2, «Чингачгүн—Улуг Чылан» 12, 3.50, 5.35, 7.15, 9.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ыраккы чурттар» 2.30, «Всне ным-даа эвес» 4.30, «Кызыл мантия» 6.30, 8.30 шактарда.

СПОРТ

СПАССКИЙ АЗЫ КОРЧНОЙ БЕ?

Хөл-шыдыраа талазы-биле делегей чемпиону Тигран Петросян-биле ол бедик ат дээш шыдыраалаар эргени чедип алыры-биле делегейде эң шыырак шыдыраачыларның хөй шүүдделиг маргылдааларынга совет гроссмейстерлер Борис Спасский биле Виктор Корчной тиилеп үнгеннер. Оларның аразынга 12 салыг болур. Аңаа тиилээн кижи делегей чемпиону Петросян-биле 1969 чылда салыр.

Бо ийи гроссмейстерлерниң аразынга салыг Киевтиң культураның Октябрь Ордузунуң лекция залынга сентябрь 7-де эгелээн. Маргылдааның кол судьязы гроссмейстер С. Флор, В. Спасскийиің секундантызы И. Бондаревский, В. Корчнойнуң секундантызы делегей мастери В. Осиос.

Бирги салыгда Спасский агы-биле ойнаан. Оюн испан салыт-биле эгелээн. Баштайгы 15 көштериің соонда ак тала бичии артык байдалдыг арган болза-даа, Корчной үр боданып тургаш, турушту деңнештирип ап шыдаан. Ынчангаш ол салыг 24 көште хайым болуп доозулган.

Ийиги салыг сентябрь 8-те болган. Бо салыг ферзе гамбиди-биле эгелээн. Корчной агы-биле ойнаан, 11 көшке чедир ооң байдалы элээн перспективтиг, ноян талазынче атакалап-даа болур турган. Ынчангаш ол ноян талазынче халдап эгелээн. Ынчалза-даа 19-ку көште Спасский солун харыыны тыпкаш, удурланыкчыын боданарыпкан.

Чидиг демиселге Корчной үр боданган, цейтнотка (боданыр шагы эвээжээн) таваржы бергеи. Ооң уламындан элээн чазыларыны кылгаш, 42 көште уттурган.

Сан 1,5:0,5 болуп, Спасский мурнап турар.

Үшкү салыг хайым болуп доозулган. Ам сан 2:1 болуп, база-ла Спасский мурнавышаан.

Спасский азы Корчной бе?

Кайызы тиилээрил? Бо айтырыгга харыы ам-даа билдинмес. Далашпаалы, көргей-ле бис.

Кожа суурларда

Чоокта чаа Ийи-Тал суурнуң спорт шөлүнге Улуг-Хем районнуң Баян-Кол, Чодураа, Хайыракан болгаш Ийи-Тал суурларының күш-культуружулары волейбол, баскетбол талазы-биле маргылдааларны эрттирген. Маргылдааш үезинде оюнну сонуургаан, ол-бо талаларның ойнакчыларының челишкиии деэш сагыш-сеткилин каттыштырган көрукчулер-даа хөй болган.

Баян-колчулар баштайгы хүн волейболга 2:1, баскетболга 50:49 саннарга кожаларын тиилеп алган. Дараазында хүнде маргылдаа волейбол оюну-биле эгелээн. Шөлде Ийи-Тал болгаш Чодураа суурларның спортчулары. Маңаа аалчыларны шөлдүң эзлери тиилеп алган. Тиилелгеге сөрүк кирген ийи-талчылар кожазы Хайыракан командазын 2:0 санга удуп алган.

Чодураа командазы Хайыракан командазын 2:1 санга уткан. Баскетбол маргылдазынга Чодураа командазы аргатехника-даа, аваигыр, кашпагай-даа талазы-биле артык күштүүн көргүзүп, ойнаан командаларын шуптузуи уткаш, тиилекчи болуп үнген.

К. СТАЛ-ООЛ,
хөй-иинтичи тренер.

Редакцияның адресн: Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының болгаш пропаганда киллизиниң 35-24, харысаалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал киллизиниң 23-54, культура киллизиниң 37-13, көдээ ажыл-агый киллизиниң 21-47, үлетпүр киллизиниң 22-64, чагаа база совет тургузуг киллистериниң 21-27, информация киллизиниң 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу).

ТС—01028

Солун неделяда алды катап үнер